Έκταση: **6** τ. χλμ. Μήκος: **6** χλμ. Πλάτος: **1** χλμ.

Το περιπλανώ μενο νησί:

Ήταν πολύ όμορφες οι Τιτανίδες αδελφές Αστερία και Λητώ (κόρες του Κοίου και της Φοίβης). Ο Δίας πρώτα είδε την Αστερία και την πόθησε. Εκείνη όμως είχε την καρδιά της δοσμένη σε άλλον, στον άντρα της Πέρση, στον οποίο είχε χαρίσει κόρη την Εκάτη. Ο Δίας την κυνήγησε. Στην απελπισία της, η Αστερία πήδηξε από ένα βράχο κι έπεσε στη θάλασσα. Θύμωσε ο Δίας και τη μεταμόρφωσε σε κακοτράχαλο νησάκι. Κι ήταν το μοναδικό στον κόσμο νησί που δεν μπορούσε κάπου να ριζώσει: Πλανιόταν πάνω κάτω στο Αιγαίο, έγινε φωλιά ορτυκιών, το είπαν Ορτυγία. Οι θαλασσινοί το συναντούσαν στα ταξίδια τους, το προσπερνούσαν και το βάφτισαν «Δήλος» (= σημαδούρα, σε ελεύθερη απόδοση).

Ο Δίας γρήγορα ξέχασε την Αστερία. Είχε δει την αδελφή της τη Λητώ και την είχε ερωτευτεί. Αυτή δεν τον αρνήθηκε. Στους εννιά μήνες, την έπιασαν οι πόνοι. Κόντευε να σκάσει από τη ζήλια της η Ήρα και διέταξε κανένας τόπος να μη δεχτεί την ετοιμόγεννη Λητώ. Αρκετά παιδιά είχε σπείρει ο βασιλιάς των θεών. Δεν της χρειαζόταν να έχει μέσα στα πόδια της κι άλλο και μάλιστα θεό, αφού θεός έμελλε να γεννηθεί. Με την κοιλιά στο στόμα, η Λητώ περιπλανιόταν από τόπο σε τόπο, παρακαλώντας κάπου να σταθεί να γεννήσει. Στη σειρά, της αρνήθηκαν Κρήτη, Αθήνα, Αίγινα, Εύβοια, Σκόπελος, Άθως, Πήλιο, Σαμοθράκη, Ίδα (κοντά στην Τροία), Σκύρος, Φώκαια, όλες οι πόλεις, όλα τα βουνά, όλα τα νησιά. Απελπισμένη στράφηκε στην αδελφή της, την περιπλανώμενη Δήλο.

Εκείνη δέχτηκε. Δεν είχε τίποτα να φοβηθεί από την Ήρα, αφού κατάντησε νησί, επειδή είπε όχι στον Δία. Πώς όμως η Λητώ να γεννήσει πάνω στη Δήλο, έτσι καθώς την παράδερναν τα κύματα, την ταρακουνούσαν και την πήγαιναν πέρα δώθε; Είχε έρθει η ώρα του Δία να κάνει κάτι:

Τέσσερις κολόνες ορθώθηκαν από τον βυθό της θάλασσας και στήριξαν την Δήλο να μένει στο εξής ακίνητη, στη σημερινή της θέση. Η Λητώ είχε βρει πια τόπο να γεννήσει. Και ήρθαν

να τη βοηθήσουν άλλες θεές, παλιές και νέες: Η Ρέα, η Θέμιδα, η Αμφιτρίτη ανάμεσά τους. Όμως, η Λητώ και πάλι δεν μπορούσε να γεννήσει. Επτά μερόνυχτα ταλαιπωριόταν χωρίς να μπορεί να λευτερωθεί. Οι άλλες κατάλαβαν ότι έπρεπε να βρεθεί η Ειλείθυια, η θεά της γέννας, για να ξεπεραστεί το πρόβλημα. Την είχε απομονώσει η Ήρα, στον Όλυμπο, μέσα σε ένα χρυσό σύννεφο, να μη βλέπει και να μην ακούει τι γίνεται στον κόσμο. Έστειλαν την Ίριδα να τη βρει. Πείστηκε να πάει. Γεννήθηκε ο θεός Απόλλων. Την επόμενη μέρα, στο διπλανό νησί (τη Ρήνεια), γεννήθηκε η Άρτεμη. Η Δήλος έγινε τόπος λατρείας του Απόλλωνα, του θεού του φωτός.

Στο αθηναϊκό άρμα:

Ριζωμένη στα νοτιοδυτικά της Μυκόνου (απόσταση ένα μόλις μίλι), είναι γνωστή και ως Μικρή Δήλος, σε αντιδιαστολή με τη γειτονική Ρήνεια, τη Μεγάλη Δήλο. Διαθέτει ένα από τα πιο ασφαλή φυσικά λιμάνια αλλά συνδέεται μόνο με καΐκι με το λιμάνι της Μυκόνου (απόσταση έξι μιλίων). Το καλοκαίρι και μ' άλλα νησιά. Είναι πεδινή (ύψωμα Κύνθος, 112 μ.) και διοικητικά ανήκει στη Μύκονο.

Κατοικήθηκε αρχικά από προελληνικά φύλα, μινωίτες και, τον ΙΒ' π.Χ. αιώνα, Μυκηναίους. Δυο αιώνες αργότερα, εγκαταστάθηκαν εκεί οι Ίωνες που έφεραν μαζί τους τη λατρεία στη Λητώ και στα παιδιά της, Απόλλωνα και Άρτεμη. Σύμφωνα με τον ομηρικό ύμνο που χαράχτηκε σε γυψωμένη σανίδα και αναρτήθηκε στην Κύνθο, η γέννηση του θεού έγινε στην όχθη της εκεί ιερής λίμνης (υπήρχε ως το 1926, οπότε την αποξήραναν οι ερευνητές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, επειδή είχε μετατραπεί σε εστία ελώδους πυρετού).

Ήταν τον Ζ' π.Χ. αιώνα, όταν η Δήλος αναδείχθηκε σε ιερό κέντρο αμφικτιονίας (θρησκευτική και πολιτική συμμαχία) των Κυκλαδιτών Ιώνων, κάτω από την προστασία της Νάξου. Ιωνική πόλη και η Αθήνα, μπήκε στη δηλιακή αμφικτιονία και ανέλαβε την κηδεμονία της Δήλου. Στα 543 π.Χ., ο τύραννος της Αθήνας Πεισίστρατος προχώρησε σε κάθαρση του ιερού. Μετά, το νησί πέρασε στη σύντομη κυριαρχία του τύραννου της Σάμου, Πολυκράτη.

Ο Πέρσης στρατηγός, Δάτις, που πέρασε από εκεί στα 490 π.Χ., πλέοντας προς την Εύβοια και την Αττική, σεβάστηκε τη Δήλο ως τόπο ιερό και δεν την κατέλαβε. Δέκα χρόνια

αργότερα, όταν πια ο περσικός κίνδυνος εξέλιπε, η ιδέα μιας μεγάλης ιερής συμμαχίας είχε ωριμάσει: Η Δήλος έγινε (478 π.Χ.) το κέντρο της Α' Αθηναϊκής συμμαχίας (ή Συμμαχίας της Δήλου), στην οποία μετείχαν 300 πόλεις. Στο νησί, είχαν εγκαταστήσει το Κοινό Ταμείο. Προοδευτικά όμως, η συμμαχία μετατράπηκε σε ηγεμονία της Αθήνας. Στα 456 π.Χ., το ταμείο μεταφέρθηκε στην Αθήνα κι εγκαταστάθηκε στην Ακρόπολη, ενώ οι Αθηναίοι επενέβησαν ανοιχτά στη διοίκηση του ιερού. Στα 426 π.Χ., διέταξαν «γενική κάθαρση» του νησιού κι απαγόρευσαν του λοιπού να γεννιόνται ή να πεθαίνουν άνθρωποι στη Δήλο. Οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν στη γειτονική Ρήνεια (422) αλλά, την επόμενη χρονιά, τους επιτράπηκε να επιστρέψουν. Στο μεσοδιάστημα, τη διοίκηση και τα οικονομικά του ναού είχαν αναλάβει να διαχειρίζονται τέσσερις αμφικτίονες Αθηναίοι.

Με το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου (404) και την ήττα της Αθήνας, η Δήλος πέρασε στην επιρροή της Σπάρτης. Σύντομα όμως οι Αθηναίοι συνήλθαν, ανασύστησαν τη συμμαχία κι επέβαλαν πάλι την ηγεμονία τους στο νησί.

Όσο διαρκούσε η αθηναϊκή ηγεμονία, ανά τέσσερα χρόνια και μήνα Μάιο, τελούσαν στη Δήλο την εορτή των Δηλίων. Οι Αθηναίοι έστελναν «θεωρούς» (επίσημους απεσταλμένους) και «χορούς» (ομάδες ηθοποιών που απάγγελλαν κάνοντας ρυθμικές κινήσεις). Τα μέλη των «χορών» είχαν κάνει πρόβες και είχαν προετοιμαστεί στην Αθήνα με τη φροντίδα ειδικών, των «Δηλιαστών». Μαζί, στέλνονταν και βόδια για τις εκατόμβες (θυσίες με θύματα εκατό βόδια). Ο αρχηγός της θεωρίας επέβαινε σε ειδικό πλοίο που ονομαζόταν «δηλία» ή «θεωρία ναυς». Στα 417, ο επικεφαλής της θεωρίας Αθηναίος στρατηγός Νικίας, αποβιβάστηκε στη Ρήνεια κι από εκεί πέρασε στη Δήλο πάνω από μια λυόμενη ξύλινη γέφυρα που είχε μεταφερθεί από την Αθήνα, ειδικά για τον σκοπό αυτό. Μόλις ο αρχηγός της αποστολής πατούσε στη Δήλο, κατευθυνόταν στον ναό και έψελνε τον «προσόδιο», ύμνο που περιγράφει τα όσα πέρασε η Λητώ ώσπου να γεννήσει την Άρτεμη και τον Απόλλωνα.

Μετά τις θυσίες, ακολουθούσαν αγώνες: Γυμνικοί στίβου, ιππικοί και μουσικοί. Η γιορτή τελείωνε με παραστάσεις δράματος και συμπόσια. Η όλη ιστορία ήταν τόσο σεβαστή και ιερή, ώστε, όσο έλειπαν από την Αθήνα οι θεωροί, αναστέλλονταν οι εκτελέσεις θανατικής ποινής.

Τα 150 χρόνια της δόξας:

Ήταν το 315 π.Χ., όταν η μάχη των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου έγειρε στη μεριά του Πτολεμαίου της Αιγύπτου αναφορικά με το Αιγαίο. Οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν να αποσυρθούν από την κηδεμονία της Δήλου, η οποία ανέκτησε την ανεξαρτησία της. Από τη χρονιά αυτή κι ως το 166 π.Χ., οπότε το νησί αποδόθηκε πάλι στην Αθήνα, η Δήλος έζησε την χρυσή 150ετία της. Αναδείχθηκε γι' άλλη μια φορά κέντρο συνομοσπονδίας των νησιών, ενώ το ιερό της κατακλύστηκε από πλούσια αναθήματα. Στην εποχή αυτή ανήκουν τα πιο πλήρη επιγραφικά μνημεία της. Τοπικός άρχοντας, μια γερουσία και η εκκλησία του δήμου διαχειρίζονταν τις υποθέσεις του δηλιακού λαού. Την εποπτεία του ναού ασκούσαν τέσσερις ιεροποιοί, ιερείς και ταυτόχρονα διαχειριστές της περιουσίας του θεού, όλοι τους με ετήσια θητεία.

Κάποια στιγμή, οι κάτοικοι της Δήλου απευθύνθηκαν στο μαντείο των Δελφών με το ερώτημα, τι να κάνουν με τον βωμό του Απόλλωνα που τους φαινόταν μικρός. Πολύ σοβαρά, η Πυθία τους απάντησε να διπλασιάσουν τον όγκο του. Ποτέ δεν κατάφεραν να βρουν τη λύση, επειδή ο βωμός είχε σχήμα κύβου και οι τότε μαθηματικοί διέθεταν μόνο διαβήτες και χάρακες για να λύσουν γεωμετρικά προβλήματα, χρησιμοποιώντας ευθείες και κύκλους. Το όλο ζήτημα («να βρεθεί η ακμή κύβου διπλάσιου όγκου από άλλο δοθέντα κύβο») αποκλήθηκε «δήλιον πρόβλημα». Ούτε σήμερα έχει απαντηθεί, καθώς η άλγεβρα μόνο κατά μεγάλη προσέγγιση δίνει λύση.

Γύρω στα 250 π.Χ., στο νησί φάνηκαν οι Ρωμαίοι. Αρχικά, έστησαν μια εταιρεία εμπόρων και τραπεζιτών (οι λεγόμενοι «Ερμαΐσταί») που με την υποστήριξη της Ρώμης απέκτησαν μεγάλη δύναμη στη Δήλο. Στα 166 π.Χ., μετά την ήττα του Μακεδόνα Περσέα, η ρωμαϊκή Σύγκλητος παρέδωσε το ιερό νησί στην κηδεμονία της Αθήνας. Η Δήλος έγινε αθηναϊκή κτήση με τους Ρωμαίους ουσιαστικούς κυρίαρχους. Οι Αθηναίοι εγκατέστησαν εκεί κληρουχία (είδος στρατιωτικής αποικίας με τη διανομή κλήρων {αγροτεμάχιων} στους στρατιώτες, αντί αμοιβής για την εκεί θητεία τους). Της βγήκε σε καλό. Από το 146 π.Χ., χρονιά που η Κόρινθος έπεσε στους Ρωμαίους και από την οποία αρχίζει συμβατικά η περίοδος της ρωμαιοκρατίας στην Ελλάδα, το νησί γνώρισε νέα μεγάλη ακμή. Με τον καιρό, εξελίχθηκε σε δυναμικό κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου, καθώς βρέθηκε στο σταυροδρόμι των θαλάσσιων επικοινωνιών από την Ανατολή στην Ελλάδα και τη Ρώμη κι αντίστροφα.

Εγκατάλειψη και παρακμή:

Στους πολέμους της Ρώμης με τους Πάρθους, η Αθήνα πήγε με τον βασιλιά τους, Μιθριδάτη, ενώ η Δήλος έμεινε πιστή στη ρωμαϊκή δημοκρατία (88 π.Χ.). Το νησί αφαιρέθηκε από την εποπτεία της Αθήνας αλλά γνώρισε καταστροφές και λεηλατήθηκε άγρια από τους Πάρθους στρατηγούς του Μιθριδάτη, Αρχέλαο και Μηνοφάνη. Το 87, ανακτήθηκε από τον Ρωμαίο Σύλλα και ξανακτίστηκε. Όμως, στο Αιγαίο δρούσαν οι πειρατές Αθηνόδωρος και Ισίδωρος που αψηφούσαν τους Ρωμαίους και τρομοκρατούσαν τους νησιώτες. Στα 69 π.Χ., κυρίευσαν τη Δήλο, κατέστρεψαν τα ιερά και τους ναούς, αιχμαλώτισαν τους κατοίκους για να τους πουλήσουν δούλους και αποχώρησαν. Δυο αιώνες αργότερα, όταν ο Περιηγητής Παυσανίας ασχολήθηκε με τη Δήλο, στο νησί κατοικούσαν μόνο οι φύλακες του ιερού.

Στα επόμενα χρόνια, το νησί λεηλατήθηκε, καταστράφηκε και εγκαταλείφθηκε πάμπολλες φορές. Τελευταίοι από τους πειρατές που το κούρσεψαν, ήταν οι Ιωαννίτες Ιππότες (1533 μ.Χ.). Μετά, η έρημη Δήλος μεταβλήθηκε σε λατομείο για τις ανάγκες των Βενετσιάνων κι έπειτα των Τούρκων που έχτιζαν κάστρα στα γύρω νησιά. Ως μια από τις Κυκλάδες, στα 1830 πέρασε στο ελεύθερο ελληνικό κράτος.

Στα 1873, αποστολή της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής πήρε άδεια να ανασκάψει το νησί. Οι αρχαιολόγοι Ομόλ, Ολό και άλλοι έφεραν στο φως σπουδαία ευρήματα. Σοβαρή δουλειά έκαναν στη Δήλο και οι Έλληνες αρχαιολόγοι Π. Καββαδίας, Α. Κεραμόπουλος, Δ. Πίππας κ.ά.

Πορεία στον χρόνο:

Σήμερα, η Δήλος αποτελεί έναν απέραντο αρχαιολογικό χώρο, με τρία κέντρα υπαίθριου ενδιαφέροντος και ένα μουσείο (τηλέφωνο: 228.90.23.922). Ο επισκέπτης μπορεί να δει:

1. Το τέμενος του Δηλίου Απόλλωνα: Περιλαμβάνει τον αφιερωμένο στον θεό ναό (κτίσμα των Αθηναίων, του οποίου την ανέγερση τελείωσαν στα 315 π.Χ.), τον ναό της Άρτεμης (Αρτεμίσιο), τα προπύλαια, «θησαυρούς» (μικρά κτίρια σε σχήμα ναού, όπου κάθε πόλη φύλαγε τα αφιερώματά της), τον Κεράτινο Βωμό ή Ιερό των ταύρων, όπου οι Δηλιάδες παρθένες χόρευαν τον χορό «γέρανο» (σε ανάμνηση της περιπλάνησης του Θησέα στον

Λαβύρινθο, όταν αναζητούσε τον Μινώταυρο) και άλλα.

2. Την αγορά των Ιταλών ή «Ερμαϊστών»: Το τεράστιο οικοδόμημα που ανήγειραν οι Ρωμαίοι το 130 π.Χ. μαζί με τη σειρά με τα αρχαϊκά λιοντάρια (σήμα αναγνώρισης του νησιού), τον αρχαϊκό ναό της Λητούς κ.ά.
3. Το Θέατρο: Κτίστηκε το 269 π.Χ. Γύρω του, υπάρχουν ερείπια σπιτιών, ο οίκος των Προσωπείων κ.λπ.

Στο Μουσείο, μεταξύ άλλων, υπάρχουν το μαρμάρινο σύμπλεγμα της Αφροδίτης με τον Πάνα και τον Έρωτα, άγαλμα της Άρτεμης κυνηγού, η Λακωνική χορεύτρια, κόρες, κούροι κ.ά.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 13.2.2010)